

دوره ۶ - شماره ۱۴ - بهار ۱۴۰۲

اقدامات نهادهای بین المللی و حمایت از حقوق کودکان در شرایط ناشی از همه گیری کووید ۱۹

مصطفی فضالی، سکینه رضایی

عوامل خشونت در خانواده از منظر قرآن

علی محمدی جورکوبه

تأمین مالی داوری بین المللی توسط شخص ثالث

محمد مهدی اسدی

مطالعه تطبیقی رویکرد فقه اسلامی و حقوق بشردوستانه در حمایت از حقوق کودکان در جنگ

میثم نوروزی، مهدی اسکندری خوشگو، ساناز ابوالقاسمی

چالش های جایگزین تعقیب کیفری در ایران و ایالات متحده آمریکا

امین امیریان فارسانی

اصول و قواعد حاکم بر معاملات بورس اوراق بهادار

سیدعلی قائم منش

بررسی اختلاف حقوق مسلمان و کافر با مسئله کرامت انسانی

شقایق عامریان، محمدرضا کیخا

تاملی در سیاست جنایی و تقنینی ایران در قبال تشهیر متهمان با نگاهی بر فقه و اسناد بین المللی

علی پایدارفرد، جواد نادری عوج بغزی، احمدرضا امتحانی

گذری بر مالکیت اموال غیرمادی غیرفکری در حقوق ایران

مریم طاهری سرتشنیزی

بازکاوی مبانی فقهی ایقاع یا عقد بودن ابراء در فقه مذاهب اسلامی

مرتضی رحیمی، علی محمودی کاکونی

سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری

محمد خورشیدی اطهر

نقد و ارزیابی سیاست جنایی کنشی (پیشگیرانه) از فساد اداری در نظام کیفری ایران

رستم علی اکبری، سعید احمدی، ایرج مروتی، بهنام کریمی

سیاست کیفری افتراقی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و ایالات متحده آمریکا در جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی

یاسر شاکری

Iran's Legislative Criminal Policy Regarding the Violation of Citizen's Rights by the Cyber Police

سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری

Mohammad Khorshidi Athar

Master of Criminal Law and Criminology, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran

محمد خورشیدی اطهر

کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران،

ایران

khoshidi.athar@hotmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-9658-2989>

Abstract

FATA Police is known as the only active unit in the field of protecting citizens' rights in the cyber space. This police is responsible for fighting the violation of civil rights in the cyberspace in two dimensions: prevention and prosecution. Cyber police eliminate the opportunities to commit cybercrimes by adopting preventive measures along, so that it is possible to implement all the rights and freedoms of citizens in cyber space. The two-way relationship between FATA police and cyber citizens requires that the institutions of this police, guarantee the observance of citizen's rights in the cyber space. In the current research, through the library study of documents and by analyzing and describing the role of FATA police in protecting citizen's rights, the negative aspect of the activities of this police in cases of violation of citizen's rights in the cyber space has been addressed. The appropriateness or not of Iran's legislative criminal policy in relation to the violation of citizens' rights by the cyber police is a question that this article is responsible for answering with the aim of pathology. It seems that with a logical interpretation of Article (570) of the Islamic Penal Code as a general authority in determining the guarantee of criminal execution for the violation of any citizen's rights and freedoms in the cyberspace, FATA police can be considered responsible.

Keywords: Civil Rights, FATA Police, Cyber Space, Criminal Policy, Principle of Fair Trial.

چکیده

پلیس فتا به‌عنوان یگانه واحد فعال در زمینه حفظ و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر شناخته می‌شود. این پلیس در دو بعد پیشگیری و تعقیبی، وظیفه مبارزه با نقض حقوق شهروندی را در فضای سایبر بر عهده دارد. پلیس سایبری با رویکرد شهروندمحوری با اتخاذ تدابیر پیشگیرانه، فرصت‌های ارتکاب جرائم سایبری را از بین می‌برد تا امکان اجرای تمام حقوق شهروندی در این فضا میسر گردد. رابطه دوسویه پلیس فتا و شهروندان سایبری ایجاب می‌کند که نهاد‌های ناظر بر اقدامات این پلیس، ضامن مراعات حقوق شهروندی در فضای سایبر باشند. در پژوهش حاضر از طریق مطالعه کتابخانه‌ای اسناد و با تحلیل و توصیف نقش پلیس فتا در حفظ حقوق شهروندی به جنبه منفی فعالیت‌های این پلیس در موارد نقض حقوق شهروندی در فضای سایبر پرداخته شده است. متناسب بودن یا نبودن سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندان توسط پلیس سایبری سؤالی است که این نوشتار با هدف آسیب‌شناسی عهده‌دار پاسخ به آن است. به نظر می‌رسد با تفسیر منطقی از ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) به‌عنوان مرجع عام در تعیین ضمانت اجرای کیفری در قبال نقض هر یک از حقوق و آزادی‌های شهروندی در فضای سایبر بتوان پلیس فتا را مسئول قلمداد کرد.

واژگان کلیدی: حقوق شهروندی، پلیس فتا، فضای

سایبر، سیاست جنایی، اصل دادرسی منصفانه.

Received: 2023/01/07 - Review: 2023/04/19 - Accepted: 2023/05/28

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۱/۰۷ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۲/۰۴/۱۹ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۲۸

ارجاع:

خورشیدی اطهر، محمد؛ (۱۴۰۲)، سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری، تمدن حقوقی، شماره ۱۴.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

به موازات تحوّل و پیشرفت در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات و تأثیر آن بر تمام جنبه‌های مختلف زندگی بشر، تأمین امنیت در ارتباط با حقوق شهروندان در برابر تهدیدات سایبری، کانون توجه سیاست‌گذاری‌های کلان دولت‌ها قرار گرفته است. لازمه شکل‌گیری فضای سایبر به‌عنوان محیطی غیرملموس و مجازی (مسعودی، ۱۳۸۱، ۱۵) که مشتمل بر شاهراه‌های اطلاعاتی به هم متصل، تمام داده‌های فیزیکی و ملموس در کره‌خاکی را به شکل الکترونیکی در دسترس کاربران قرار می‌دهد (palloff & other, 2002, 75)، ایجاد ساختاری هماهنگ برای حفظ و صیانت از حقوق شهروندان است تا امنیت شهروندان سایبری دچار اختلال نگردد. نهادینه‌کردن حقوق شهروندان در فضای سایبر مستلزم ابزارهای کارآمدی است تا از حقوق شهروندی اشخاص جامعه در فضای سایبر پاسداری نماید. تئوری‌سازی نظام حقوق شهروندی در فضای سایبر به موجب تعیین انواع و مصادیق این دسته از حقوق شهروندان در کنار تدوین اصول و قواعد کلی حقوقی حاکم بر آن‌ها در قالب قوانین و مقررات، زمینه اجرایی شدن حقوق شهروندی را در بعد عملی فراهم می‌آورد. در واقع، فعلیت حقوق شهروندان در فضای سایبر منوط به سازوکارهایی است که باعث می‌شود بنیادهای نظری حقوق شهروندی در این فضا تحقق یابد (خسروی، ۱۳۹۸، ۵۷). از این رو، نهادها و ساختارها می‌توانند نقش مؤثری را در سامان‌دهی آموزه‌ها و ارزش‌های حقوق شهروندان در در حوزه فضای سایبر ایفاء کنند. لزوم ایجاد تشکیلات لازم برای تأمین و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر در ساختارهای حکومت مبتنی بر آن است که حقوق شهروندی در پیوند شهروندان با دولت‌ها، نظامی متشکل از حق‌ها و تکلیف‌ها محسوب می‌گردد.

نهادهای متوکی حقوق شهروندی در نظام حقوقی ایران از تنوع و گستردگی برخوردار هستند به گونه‌ای که برخی از آنها صرفاً به نهادینه‌سازی حقوق شهروندی و آموزش و پژوهش در این زمینه می‌پردازند^۱ و بعضی دیگر علاوه بر این به پیگیری رعایت حقوق شهروندی در دستگاه‌ها و سازمان‌های اجرایی اختصاص دارند^۲ که در قالب ضمانت اجرای کیفری رخ می‌نمایاند. نیروی انتظامی در حوزه نقش آفرینی نسبت به حقوق شهروندی، نقش فعالی را ایفاء می‌کند (درویشی، ۱۳۹۷، ۲۶) و وظیفه تأمین و تضمین بخش مهم و عمده‌ای از حقوق شهروندان را به عهده دارد (علیدوستی، ۱۳۸۸، ۴۸). جایگاه نیروی انتظامی که هم در بعد نظری و هم بعد عملی عهده‌دار مسئولیت در حفظ و ارتقاء حقوق شهروندی است از چند جهت حائز اهمیت است؛ نیروی انتظامی به نیابت از دولت و در حدود وظایف و اختیارات قانونی، وظیفه حفظ و برقراری نظم و امنیت عمومی در جامعه را برعهده دارد. در واقع، وظیفه حفظ و صیانت از حقوق شهروندی همانند حفاظت از جان، مال و حیثیت اشخاص بر عهده نیروی انتظامی نهاده شده است. در نتیجه حاکمیت امنیت عمومی در جامعه توسط پلیس، اجرای حقوق شهروندان با احساس امنیت و آسودگی خاطر تحقق می‌یابد؛ از این رو، نیروی انتظامی با عنایت به گستره حقوق شهروندی به شکل غیرمستقیم نیز استفاده از حقوق شهروندی را از طرف صاحبان این حقوق تضمین می‌نماید. به سخن دیگر، در سایه برقراری امنیت از طرف نیروی انتظامی، انتفاع شهروندان از حقوق و آزادی‌ها در شئون مختلف زندگی فردی و اجتماعی آنها حاصل می‌گردد (هاشمی، ۱۳۸۸، ۳۵).

«پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات» نیروی انتظامی جمهوری اسلامی با عنوان اختصاری «فتا» در قالب واحد تخصصی در بهمن ماه ۱۳۸۹ با هدف ایجاد امنیت و کاهش مخاطرات در فضای سایبر و نیز پیشگیری و ممانعت از تعرض به حقوق شهروندی اشخاص تشکیل گردید. «پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات» در دو بعد پیشگیری و تعقیبی، وظیفه کنش‌گری در قبال نقض حقوق شهروندی در فضای سایبر را برعهده دارد (نجفی ابرندآبادی و رجبی، ۱۳۸۹، ۳۹). اکنون پلیس فتا به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین نهادها در حوزه پیشگیری و مقابله با جرائم سایبری ناقض حقوق شهروندی به حساب می‌آید. ایفاء نقش پیشگیری پلیس فتا در حفظ حقوق شهروندی در فضای سایبر با اتخاذ تدابیر و خط‌مشی‌های پیشگیرانه می‌تواند زمینه ارتکاب جرم و تعرض به حقوق شهروندان را در این فضا از بین می‌برد. پلیس فتا به‌عنوان تضمین‌کننده حقوق شهروندی در فضای سایبر از بعد تعقیبی نیز در فرض نقض حقوق شهروندی به‌عنوان ضابط دادگستری در حدود آیین دادرسی کیفری، نقش تعقیبی در مقام

۱- همانند: ستاد صیانت از حریم امنیت عمومی و حقوق شهروندی وزارت کشور و کمیته سلامت اداری و صیانت از حقوق مردم.

۲- همانند: دادسرای عمومی، دادسرای نظامی و هیئت نظارت بر حقوق شهروندی قوه قضاییه.

ضابطیت یا در راستای اجرای دستورات مقام قضایی پیدا می‌کند. لکن به هنگام رویارویی پلیس سایبری با شهروندان در راستای انجام وظیفه ممکن است اقدامات پلیسی خود ناقض حقوق شهروندی محسوب گردد که از این حیث لازم است نهادهای متولّی نظارت بر اجرای حقوق شهروندی در صدد احقاق حقوق تضييع شده شهروندی اعضای جامعه و جبران خسارت بر آیند. بنابراین، وظیفه پلیس در خصوص حفظ و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر را باید یک رابطه دوسویه در نظر گرفت؛ زیرا از یک سو، پلیس سایبری وظیفه تضمین بخش قابل توجهی از حقوق شهروندی را عهده‌دار است و از سوی دیگر، ممکن است این پلیس خود اقداماتی صورت دهد که به‌عنوان رفتار تضييع کننده حقوق شهروندی محسوب گردد (علیدوستی، ۱۳۸۸، ۶۰). بنابراین تبیین نقش پلیس فتا در قبال حفظ و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر، هدف تعیین وضعیت شهروندان را از حیث دارندگی حقوق شهروندی و بزه‌دیدگی در فضای سایبر را محقق می‌سازد و از طرفی، کارکرد پلیس سایبری را از حیث پیشگیری، تعقیبی و رویارویی در این فضا مشخص می‌نماید. همچنین بررسی قوانین و مقررات کيفری با هدف آسیب‌شناسی آن در تکافوی مجازات کلیه رفتارهای ناقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری در این نوشتار مطرح نظر قرار گرفته است.

۱- نقش پلیس سایبری در حفظ و تضمین حقوق شهروندی

در ارتباط با وظایف ذاتی پلیس سایبری به منظور حفظ و تضمین حقوق شهروندی در فضای سایبر دو گونه اقدامات از ناحیه این پلیس تخصصی قابل تصوّر است؛ پلیس فتا به‌عنوان نیروی انتظامی فعال در قبال تأمین حقوق شهروندان در بستر فضای سایبر، وظایفی را بر عهده دارد که با به کار گرفتن تدابیر پیشگیرانه، زمینه‌های ارتکاب بزه ناقض حقوق شهروندی را از بین می‌برد و از طرفی در چارچوب ضابطه‌گری قضایی به تعقیب مرتکبین جرائم علیه حقوق شهروندان در فضای سایبر می‌پردازد (مقیمي و بهدين، ۱۳۹۵، ۳۷) و (رضوی، ۱۳۹۳، ۲۱). لذا، بحث از نقش ایجابی پلیس سایبری در حفظ و تضمین حقوق شهروندی در دو بعد پیشگیری و تعقیبی قابل بررسی است.

۱-۱- نقش پیشگیرانه پلیس سایبری در حفظ و تضمین حقوق شهروندی

اقدامات پلیس سایبری در راستای پیشگیری از وقوع جرائم علیه حقوق شهروندان در بستر فضای سایبر می‌تواند فضایی را برای شهروندان تأمین نماید که بتوانند با احساس برخورداري کامل از امنیت به استیفاء

سایر حقوق خویش در فضای سایبر پردازند (خسروی، ۱۳۹۸، ۸۰). در واقع، با تحقق کامل تدابیر پیشگیرانه پلیس فتا در فضای سایبر ضمن اینکه زمینه استفاده شهروندان از حقوق خود پدید می‌آید، بیم و هراس ناشی از احتمال وقوع پدیده مجرمانه نسبت به این حقوق نیز طرد می‌گردد. بنا بر تصریح قسمت (د) از بند هشتم ماده ۴ قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹، وظیفه «پیشگیری از وقوع جرم» در کنار سایر امور بر عهده نیروی انتظامی قرار داده شده است. لکن تصویب‌نامه در خصوص تعیین سند راهبردی امنیت فضای تولید و تبادل اطلاعات در کشور مصوب پنجم خرداد ۱۳۸۵ به نحو مستقیم و واضح‌تری بر نقش پلیس فتا در حفظ و تضمین حقوق شهروندی از طریق اعمال پیشگیرانه در حوزه فضای سایبر دلالت دارد؛ در بخش راهبردهای این مصوبه به امن‌سازی محیط فتا داده‌ها و حوزه‌های متأثر از فعالیت‌ها در این محیط و جایگاه پلیس فتا در نیروی انتظامی نسبت به این موضوع تصریح گردیده است. لازم به ذکر است نتیجه اقدامات پیشگیرانه پلیس فتا در فضای سایبر مستند به ماده ۳ قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹ در راستای «استقرار نظم و امنیت و تأمین آسایش عمومی و فردی» واقع می‌شود. همان‌طوری که تمام مفاد تصویب‌نامه مذکور حکایت از اهتمام پلیس فتا در تحقق امنیت فضای تولید و اطلاعات به‌عنوان یک ضرورت دارد.

پلیس فتا از طریق از بین بردن یا اعمال محدودیت نسبت به عوامل جرم‌زا در بستر فضای سایبر، موقعیت‌های ارتکاب جرم را از بین می‌برد (وایت و هینز، ۱۳۹۵، ۱۳۸) و نظم و امنیت در این فضا را حاصل می‌آورد؛ به عبارت دیگر، پلیس فتا با به‌کارگیری اقدامات پیشگیرانه، فرصت‌های ارتکاب رفتار بزهکارانه علیه حقوق شهروندان را از ناحیه شخص مصمم به انجام آن به وسیله تغییر وضعیت شهروند در معرض بزه‌دیدگی سایبری کاهش می‌دهد (colbey, 2019, 67). به‌طور کلی، مجموعه تدابیر پلیس سایبری در اتخاذ راهبردهای پیشگیرانه وضعی در فضای سایبر را می‌توان در چهار قسمت طبقه‌بندی کرد: تدابیر در خصوص صدور مجوزهای سایبری، تدابیر نظارتی، تدابیر در مورد رمزنگاری‌ها و تدابیر سالب دسترسی در فضای سایبر (tropina, 2009, 93). ماهیت عملیاتی پلیس سایبری در پیشگیری از وقوع جرائم علیه حقوق شهروندان بر این محور قرار دارد که به صورت تخصصی با تجهیز و استفاده از روش‌های متناسب به مقابله با زمینه‌های تحقق جرائم سایبری پردازد و از مبدل گشتن فضای سایبر به بستری برای تعرض به حقوق شهروندی، پیشگیری به عمل می‌آورد (امیریان فارسانی و همکاران، ۱۳۹۶، ۲۴۶).

در نتیجه این رویکرد پلیس سایبری در پیشگیری وضعی از طریق پایش مستمر محیط سایبر، علاوه بر

ایجاب نقش فعال این پلیس در حفظ حقوقی مثل حق امنیت حیثیت یا اموال شهروندان در فضای سایبر، بهره‌مندی شهروندان از سایر حقوق خود در این فضا مثل حق آزادی بیان تضمین می‌گردد. بنابراین می‌توان این گونه اظهار داشت که پلیس فتا متعاقب نقش پیشگیرانه خود در فضای سایبر، اجرای آن دسته از حقوق شهروندی قابل اعمال در این فضا را نیز تضمین می‌نماید. شهروندمداری پلیس سایبری در به عمل آوردن تدابیر پیشگیرانه وضعی با استفاده از قابلیت‌های خود (درویشی، ۱۳۹۷، ۹۶)، نقش مثبتی را در ایفاء وظیفه ذاتی این پلیس در حوزه حفظ و تضمین حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی شهروندان در فضای سایبر به همراه می‌آورد. با پیشگامی پلیس فتا در پیشگیری از تحقق جرائم سایبری، بستر مناسبی برای انجام انواع مختلف فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... پدید می‌آید. برای نمونه، پلیس فتا به موجب مفاد «نظام ملی پیشگیری و مقابله با حوادث فضای مجازی»^۴، وظیفه پیشگیری از وقوع جرائم عمومی در این فضا را برعهده دارد تا با امن‌سازی فضای سایبر به منظور ایجاد آسایش و امنیت برای شهروندان، تمهیدات لازم بر راه‌اندازی کسب‌وکارهای سالم اقتصادی در این فضا فراهم شود.

امروزه که کنترل و پیشگیری از وقوع جرم به‌عنوان هسته مرکزی فعالیت‌های گوناگون پلیس سایبری به حساب می‌آید تا شهروندان را از امنیت در حوزه فضای تولید و تبادل اطلاعات و ارتباطات برخوردار کند نباید از نقش شهروندان نیز در تحقق این راهبرد غفلت ورزید (بیات و همکاران، ۱۳۸۹، ۱۳۰). جایگاه شهروندان در پیشبرد تدابیر پیشگیرانه اجتماعی پلیس فتا از این حیث قابل توجه و امعان نظر است که حق آموزش و آگاهی از جمله حقوق مسلم شهروندان محسوب می‌گردد. لذا، پلیس فتا دائرمدار شهروندمحوری بایستی اقداماتی را در جهت آگاهی‌دادن به شهروندان در ارتباط با تهدیدات فضای سایبر به عمل آورد (tropina, 2009, 94). از این رو، پلیس فتا با رویکرد شهروندمحوری می‌تواند بر شکل‌گیری صحیح شخصیت‌ها در کاربری فضای سایبر تأثیر به‌سزایی بگذارد به گونه‌ای که به موجب اقدامات تربیتی و آموزشی هدفمند بتوان اطلاع‌رسانی و آگاهی‌سازی‌های لازم در خصوص مخاطرات فضای سایبر را در مقیاس خانواده، مدرسه، دانشگاه، محیط کار، مراکز دولتی و... محقق ساخت. چراکه در پی آموزش‌های پلیس فتا و بالارفتن سطح دانش شهروندان نسبت به آسیب‌های فضای سایبر، حقوق آن‌ها در موقعیت آماج حملات روزافزون سایبری به صورت محدودتری مورد نقض قرار خواهد گرفت.

۴- هر چند در پایگاه رسمی اینترنتی شورای عالی فضای مجازی به نشانی (<http://www.majazi.ir/news/82309>)، خبر تصویب «نظام ملی پیشگیری و مقابله با حوادث مجازی» در جلسه مورخ ۱۳۹۶/۰۸/۱۵ درج گردیده، ولی مفاد آن به صورت عمومی انتشار نیافته است؛ مطلبی هم که از این نظام‌نامه در متن این پژوهش قید گردیده به نقل از همین خبر گفته شده است.

۱-۲- نقش تعقیبی پلیس سایبری در حفظ و صیانت از حقوق شهروندی

بدیهی است که وقتی از نقش تعقیبی پلیس سایبری می‌شود، منظور همان وظیفه ضابطیت پلیس است که به جهت استفاده بیشتر از اصطلاح «نقش تعقیبی» در ادبیات حقوقی ایران (خسروی، ۱۳۹۸، ۸۰) و (علیدوستی، ۱۳۸۸، ۶۳) در این پژوهش نیز از این اصطلاح استفاده شده است. شاید استفاده از واژه «تعقیب» برای نشان دادن وظیفه ضابطیت پلیس فنا از این حیث باشد که مهم‌ترین و مؤثرترین بخش فرایند تحقیقات مقدماتی جرائم، تعقیب متهمین محسوب می‌گردد. پلیس فنا به‌عنوان ضابط تخصصی دادگستری، بازوی اجرایی مراجع قضایی (آخوندی، ۱۳۸۴، ج ۱، ۱۲۷) در تعقیب متهمین و تحقیقات مقدماتی از جرائم سایبری به حساب می‌آید. اما باید توجه داشت که تخصصی بودن پلیس فنا موجب آن نیست که مطابق بند الف ماده ۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی، این پلیس از دایره ضابط عام دادگستری خارج گردد. از این رو، عوامل انتظامی پلیس فنا را می‌توان در نقش ضابط دادگستری به مأمورانی تعریف نمود که حسب مورد راساً و یا تحت نظارت و تعلیمات مقامات قضایی به تحقیقات مقدماتی از جرائم مشهود در مقام ضابطیت و یا جرائم ارتکاب یافته در راستای اجرای دستورات قضایی در حوزه فضای سایر اقدام می‌کنند (آشوری، ۱۳۹۵، ج ۱، ۲۴۰). لذا آن دسته از فرماندهان، افسران و درجه‌داران آموزش دیده پلیس فنا نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران که براساس بند هشتم ماده ۴ قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹^۵ در موقعیت شغلی مرتبط با انجام وظیفه ضابطیت عام از نظارت، مدیریت و اجرا در این پلیس قرار گیرند و کارت ویژه را تحصیل کرده باشند، ضابط عام دادگستری به احتساب می‌آیند. مأمورین انتظامی در پلیس فنا در دو گروه ستادی و عملیاتی به رصد محتوای فضای سایر مبادرت می‌ورزند و در صورت کشف رفتار مجرمانه سایبری، مراتب را در قالب گزارش و اخذ دستور به مراجع قضایی ذیصلاح اطلاع می‌دهند. همچنین، اقدام فنی در راستای انجام دستورات مقامات قضایی برعهده گروه عملیاتی در پلیس فنا قرار دارد که با پیگیری نسبت به پالایش فضای سایبر در جهت مقابله با عوامل تهدیدکننده حقوق شهروندی در این فضا واکنش نشان می‌دهند (وطنی و اسدی، ۱۳۹۵، ۱۱۸).

۵- مأموریت و وظایف نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از: ۸- انجام وظایفی که بر طبق قانون به‌عنوان ضابط قوه قضاییه به عهده نیروی انتظامی محول است از قبیل: الف- مبارزه با مواد مخدر. ب- مبارزه با قاچاق. ج- مبارزه با منکرات و فساد. د- پیشگیری از وقوع جرم. ه- کشف جرائم. و- بازرسی و تحقیق. ز- حفظ آثار و دلایل جرم. ح- دستگیری متهمین و مجرمین و جلوگیری از فرار و اختفاء آن‌ها. ط- اجرا و ابلاغ احکام قضایی.

نقش تعقیبی پلیس فتا در حفظ و پاسداری از حقوق و آزادی‌های شهروندان در فضای سایبر در فرض تعرّض به این حقوق از آن جهت قابل اعتناء است که پلیس فتا به نحو تخصصی با به‌کاربردن ابزارها و سامانه‌های قابل دسترس خود در مقام ضابطیت دادگستری مبادرت به مقابله با ناقضان حقوق شهروندان در فضای سایبر می‌کند. از آن جایی که تدابیر پیشگیرانه پلیس فتا در عرصه فضای سایبر برای جلوگیری از تبدیل شدن این فضا به بستری برای فعالیت‌های غیرقانونی موجب حذف تمام این فعالیت‌ها نیست بلکه فقط در صورت مؤثر واقع گشتن این اقدامات پیشگیرانه در فضای سایبر، کاهش وقوع جرائم سایبری را در پی خواهد داشت (tropina,2009,93). از این رو، مبارزه با تعرّض به حقوق شهروندی اشخاص جامعه در عرصه فضای سایبری از جمله وظایف اصلی پلیس سایبری در حفظ و صیانت از ارزشمندی حق‌ها و آزادی‌های شهروندان در فضای سایبر محسوب می‌گردد. پلیس فتا در این نقش به‌عنوان ابزاری برای سیاست جنایی تقنینی به حساب می‌آید (colbey,2019,3) که مجموعه وظایف و مأموریت‌های آن نهایتاً موجب اعمال کیفرهای پیش‌بینی شده در قوانین و مقررات کیفری ماهوی در حوزه جرائم سایبری می‌شود.

به این ترتیب، پلیس فتا به‌طور کلی در نقش ضابط قوه قضاییه به‌عنوان ضابط عام دادگستری یا ضابط خاص نظامی از جمله کنش‌گران فرایند دادرسی کیفری نسبت به جرائم سایبری محسوب می‌گردد که از ابتدای وقوع جرم تا زمان اجرای مجازات، تحت ریاست و نظارت دادستان به موجب قانون یا در راستای اجرای دستور قضایی (طهماسبی، ۱۳۹۶، ج ۱، ۱۲۱) از حقوق شهروندان در فضای سایبر پاسداری می‌نماید. پلیس فتا به مثابه ابزاری است برای اعمال سیاست جنایی نظام تقنینی در قبال جرائم سایبری تا از حقوق شهروندان در فضای سایبر محافظت نماید (رضوی، ۱۳۹۳، ۱۹۳). به کیفر رسانیدن بزهکارانی که با فعالیت غیرقانونی خود اقدام به هنجارشکنی در فضای سایبر می‌کنند، هدفی است که پلیس فتا به منظور صیانت از حقوق شهروندی تضحیح شده در اثر این بزهکاری‌ها دنبال می‌کند. پلیس فتا به‌عنوان تنها نهاد پلیسی فعال در زمینه امنیت فضای سایبری به مقابله با مرتکبین جرائم سایبری نیز واکنش نشان می‌دهد. در حالی که تدابیر مراکزی مثل مرکز مدیریت امداد و هماهنگی عملیات رخداد^۶ زیر نظر سازمان فناوری اطلاعات ایران در جهت پاسخ‌گویی به رخدادهای امنیت رایانه‌ای و یا مرکز آگاهی رسانه، پشتیبانی و امداد رایانه‌ای ۷ زیر نظر دانشگاه امیرکبیر به منظور ارتقاء آگاهی و درک مسائل مرتبط با امنیت داده‌ها در میان کاربران و ارائه‌دهندگان سرویس بیشتر حکایت از رویکرد اجتماعی پیشگیرانه در فضای سایبر دارد (وطنی و اسدی، ۱۳۹۵، ۱۱۸).

۲- نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری

اقدامات پلیس سایبری از این جهت اهمّیت پیدا می‌کند که این پلیس به نیابت از حاکمیت، مسئول برقراری امنّیت حقوق شهروندی در حوزه فضای سایبر محسوب می‌شود و این امر مستلزم اعطای اختیاراتی ویژه‌ای به است که سایر سازمان‌ها از آن بی‌بهره هستند (درویشی، ۱۳۹۷، ۵۷). افزون بر اینکه به واسطه ارتباط مستقیم پلیس فتا با شهروندان در فضای سایبر، حقوق آنان در اختیار پلیس فتا واقع می‌شود (آخوندی، ۱۳۸۴، ج ۱، ۱۲۴) و (خالقی، ۱۳۹۶، ج ۱، ۶۰). از این رو، نمی‌توان امکان تقابل حقوق شهروندی و اختیارات پلیس فتا را در حوزه فضای سایبر از نظر دور داشت (طهماسبی، ۱۳۹۶، ج ۱، ۱۲۴) و امکان نقض حقوق شهروندی در فضای سایبر به موجب تدابیر پیشگیرانه و یا اقدامات ضابط گونه پلیس فتا وجود دارد (علیدوستی، ۱۳۸۸، ۶۰). پلیس سایبری در این فرض، نقشی مقابل حفظ و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر پیدا می‌کند و خود عامل نقض این حقوق شهروندان تلقی می‌گردد.

بایستی قانون را ملاک و معیار برون‌رفت از تلاقی اختیارات پلیس فتا با حقوق شهروندی در فضای سایبر در نظر گرفت. قوانین و مقرّرات جاری کشور، امکان سلب یا محدودسازی حقوق و آزادی‌های شهروندان را در فضای سایبر برای پلیس فتا فراهم می‌آورند و مرز میان تخطّی پلیس فتا از رعایت حقوق شهروندی در فضای سایبر را با انجام قانون‌مند مأموریت‌ها مشخص می‌سازد. ضروری است پلیس فتا به منظور اجتناب از مظانّ اتهام تضییع حقوق شهروندی در فضای سایبر، قانون را مبنای انجام وظایف و مسئولیت‌های خود در ایفاء وظیفه پیشگیری و یا تعقیب بزهکاری‌های سایبری قرار دهد. در واقع اینکه در تقابل مصلحت رعایت حقوق شهروندان در فضای سایبر با مصلحت برخورد با جرائم سایبری، کدام‌یک بر دیگری ارجحیت دارد، قوانین و مقرّرات کشور در این زمینه مبین آن خواهند بود. بنابراین، قوانین و مقرّرات باید به نحوی وضع شوند که حدود و ثغور مجوّز سلب یا تحدید حقوق شهروندان در فضای سایبر به‌وضوح تبیین نماید. خدشه بر حقوق و آزادی‌های شهروندی در فضای سایبر فقط توسط قانون‌گذار و در جهت تحقّق مصلحتی مهم‌تر به صورت استثنایی جازز برشمرده شده است. لذا در مواردی که مقنّن به منظور تحصیل مصلحت مرجّحی قائل به سلب و یا محدودیت حقوق و آزادی‌های شهروندی در فضای سایبر شده باید به قدر متیقّن بسنده نمود و از تسری حکم به سایر موضوعات امتناع ورزید. برای مثال، کنترل محتوای در حال انتقال ارتباطات غیرعمومی در سامانه‌های رایانه‌ای براساس ماده ۶۸۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوّب ۱۳۹۲ مطابق مقرّرات راجع به کنترل ارتباطات مخابراتی قرار گرفته و کنترل ارتباطات شهروندان در فضای سایبر فقط با رعایت شرائط مقررّ در ماده ۱۵۰ همان قانون در مورد جرائم علیه امنّیت داخلی

یا خارجی کشور و یا جرائم موضوع ماده ۳۰۲ از قانون یادشده تجویز شده است. به این لحاظ، امکان قانونی کنترل ارتباطات در فضای سایبر در خصوص سایر جرائم به غیر از موارد مذکور وجود ندارد.

۲-۱- غیر منصفانه بودن تحصیل ادله از طریق مهندسی اجتماعی در فضای سایبر

پلیس سایبری گاه رأساً یا در راستای اجرای دستور مقامات قضایی به منظور کشف جرم، شناسایی مرتکب یا تحصیل ادله از حالت انفعالی خارج شده و خود به صورت فعالانه و کنشی اقدام به فراهم نمودن بستر ارتکاب جرم سایبری می‌کند. پلیس سایبری به واسطه پیچیدگی وقوع جرائم سایبری و صعوبت در شناسایی مرتکبین و انتساب جرم به آنان، ترغیب اشخاص مظنون به ارتکاب جرائم سایبری از طریق توسل به عملیات محیلانه اتفاق می‌افتد. این موضوع در جرائم سایبری در برابر آنچه که در سایر بزه‌ها مثل فروش مواد مخدر و روانگردان‌ها با عنوان «دام‌گستری» یا «قرار صوری» ذکر می‌شود (الهام و گلدوزیان، ۱۳۹۳، ۱۰۸) در قالب «مهندسی اجتماعی»^۸ یا «هنر فریب» قلمداد می‌گردد. در این روش غیرقنی، نفوذ به سیستم‌ها و دستیابی به داده‌ها با فریب کاربران فضای سایبر و متقاعد کردن آن‌ها به ارتکاب جرم، مستندات بزهکاری تحصیل می‌گردد و محکومیت کاربر فریب خورده را فراهم می‌آورد.

صرف نظر از تعارضات مهندسی اجتماعی با هنجارهای اخلاقی، شرعی و قانونی (حسینی و مؤذن‌زادگان، ۱۳۹۳، ۲۶)، توسل به این شیوه تحریک‌آمیز و محیلانه در تحقیقات مقدماتی از جرائم سایبری مخالف اصل دادرسی منصفانه محسوب می‌گردد (ویسبرت، ۱۳۸۶، ۱۲۶). با عنایت به ماده ۳۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ که مقرر می‌دارد گزارش ضابطان دادگستری در صورتی معتبر است که براساس ضوابط و مقررات قانونی تهیه و تنظیم شده باشد. از طرفی اقداماتی که پلیس فتا به روش مهندسی اجتماعی در تحقیقات مقدماتی از جرائم سایبری برآورده باشد براساس اصل دادرسی منصفانه، مناط اعتبار تلقی نمی‌گردد. از حیث رویه قضایی بین‌المللی نیز دیوان اروپایی حقوق بشر در آراء متعدّد خود به ممنوعیت توسل به حیلّه برای وقوع جرم یا اثبات آن و بالتبع نقض حقوق بشر بدین وسیله اشاره نموده است؛ در یکی از این آراء علیه کشور پرتغال به تاریخ نهم ژوئن ۱۹۸۸ میلادی به نقض اصل دادرسی منصفانه در ساده‌ترین تا پیچیده‌ترین جرائم در پی بررسی منفعلاّنه پلیس در قبال فعالیت‌های بزهکارانه تصریح شده است (آشوری و همکاران، ۱۳۸۳، ۳۵۱). از این رو، استفاده از روش مهندسی اجتماعی در فرایند دادرسی کیفری جرائم سایبری با اصل بنیادین دادرسی منصفانه تراحم دارد ضمن توجه به اینکه برخورداری از دادرسی منصفانه نیز خود به‌عنوان یک حقّ مسلم برای

شهروندان در نظر گرفته شده است. توضیح بیشتر آن که انجام مهندسی اجتماعی توسط پلیس فتا به منظور کشف جرم یا شناسایی مجرم بر مشروعیت تحصیل ادله به عنوان یکی از ارکان مهم دادرسی منصفانه خدشه وارد می‌سازد (تدین، ۱۳۸۸، ۱۸۸). حرمت قانون با مهندسی اجتماعی نقض می‌شود و مأمور پلیس سایبری به عنوان متوکی قانون با انجام رفتاری در تعارض با قانون، زمینه ارتکاب جرم را فراهم می‌نماید و به این ترتیب به حقوق دفاعی متهم لطمه وارد می‌کند.

۲-۲- نظارت بر رعایت و احترام به حقوق شهروندی در پلیس سایبری

چالش رویارویی فعالیت‌های پلیس سایبری با حقوق شهروندی در فضای سایبر و نحوه تعامل این پلیس با شهروندان در این فضا مسئله‌ای است که وجود نهادهای نظارتی اعم از قضایی و غیرقضایی را لازم می‌آورد. در واقع، با اعمال نظارت بر چگونگی انجام وظایف توسط پلیس سایبری، مراعات و احترام به حقوق شهروندی در فضای سایبر به صورت غیرمستقیم از سوی نهادهای ناظر تضمین می‌گردد (خسروی، ۱۳۹۸، ۸۰) و در صورت نقض این حقوق، احیاء حقوق شهروندی تضييع شده مطمح نظر قرار می‌گیرد.

به‌طور کلی، نظارت بر فعالیت‌های پلیس سایبری در ارتباط با مسئله مراعات حقوق شهروندی به دو شکل درون سازمانی مثل اداره بازرسی و رسیدگی به شکایات یا حفاظت اطلاعات نیروی انتظامی و یا به صورت برون سازمانی همانند دادرسی عمومی و دادرسی نظامی انجام می‌یابد، ضمن ذکر این نکته که این نظارت عام دادستان‌ها نافی حق نظارت دیگر مقامات قضایی در اموری که به پلیس سایبری ارجاع می‌دهند، نخواهد بود (آشوری، ۱۳۹۵، ج ۱، ۲۴۶). نظارت کلی دادستان و نظارت موردی بازپرس یا دادیار تحقیق بر پلیس فتا از آن جهت ضروری می‌نماید که اختیارات این پلیس می‌تواند منجر به سلب یا محدود کردن حقوق و آزادی‌های شهروندی در فضای سایبر گردد و سرنوشت قضایی شهروندان را رقم زند (خالقی، ۱۳۹۶، ج ۱، ۷). ماده‌های ۲۸، ۳۲، ۳۳، ۶۰۲، ۶۰۷ و ۶۰۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ به‌وضوح جایگاه نظارتی مقام تعقیب و تحقیق را بر نحوه عملکرد پلیس فتا در ارتباط با حقوق و آزادی‌های شهروندان در فضای سایبر بیان نموده‌اند. زیرا در فرض نبود این نظارت‌ها، شأن و منزلت شهروندان در فضای سایبر به‌عنوان قلمرویی از اعتبار حقوق شهروندی در مقابل وسعت و اقتدار اختیارات و لوازم در دسترس پلیس فتا به‌سادگی دست‌مایه تعرض و تغییر قرار خواهد گرفت.

البته باید به این نکته توجه داشت که هرچند نمی‌توان نقش نهادهای ناظر غیرقضایی را بر رعایت حقوق شهروندی در مجموعه اقدامات پلیس فتا نادیده گرفت لکن جایگاه دادرسی که واجد ضمانت اجرای کیفری

هستند از اهمیت بالاتری برخوردار است؛ چراکه حتی در صورت کشف جرم از سوی نهادهای ناظر درون سازمانی علیه حقوق شهروندی در فضای سایبر در نهایت امر، موضوع به دادسرای صالح گزارش و مأمور پلیس فتا به این مرجع معرفی خواهد شد. به این ترتیب، نقش اصلی و غیرمستقیم نظارت بر رعایت و احترام به حقوق شهروندی در فضای سایبر در پلیس فتا بر عهده دادستان‌های عمومی و نظامی قرار دارد. بازرسی‌های مستمر دوره‌ای و دفعه‌ای این مقامات قضایی بر نحوه عملکرد پلیس فتا در مواجهه با حقوق و آزادی‌های شهروندان در محیط سایبر مسئله‌ای است که قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ آن را به‌عنوان تکلیفی برای دادستان‌ها بر شمرده است. بررسی قانون‌مند بودن تدابیر پیشگیرانه و اقدامات تعقیبی پلیس فتا که در تزامن با حقوق شهروندی در فضای سایبر قرار می‌گیرد، تکلیفی است که قانون‌گذار مقرر نموده تا دادستان‌ها به شکل غیرمستقیم، حافظ و ضامن رعایت حقوق شهروندی در فضای سایبر باشند و در فرض نقض آن موجبات احیاء حقوق شهروندی و جبران خسارت ناشی از رفتار ناقض را فراهم آورند.

۲-۳- سیاست جنایی تقنینی ایران در قبال نقض حقوق شهروندی توسط پلیس سایبری

واکنش‌های کیفری در برابر جرائم ناقض حقوق شهروندی در فضای سایبر از ناحیه پلیس سایبری در قوانین و مقررات کیفری ماهوی ایران به صورت پراکنده بروز داده شده است. قانون‌گذار با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۱۳۹۲ به ایراد وارده بر «قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳» مبنی بر فقدان جرم‌انگاری و کیفرگذاری نسبت به نقض حقوق قضایی شهروندان پایان داد. در واقع، عدم پیش‌بینی ضمانت اجرای کیفری در قانون حقوق شهروندی نسبت به تعرض پلیس سایبری به حقوق قضایی شهروندان مستوجب آن گشته بود که رعایت و احترام به هنجارهای ناشی از تعلق حقوقی برای شهروندان در امور قضایی به منزله یک منشور اخلاقی و یا در نهایت اداری تلقی گردد که در صورت نقض آن‌ها صرفاً تخلف اداری یا انتظامی به حساب آید (صادق‌منش، ۱۳۸۷، ۲۲۹). در ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، تخلف تمام اشخاصی که در فرایند دادرسی مداخله دارند نسبت به رعایت حقوق شهروندی مقرر در «قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳» واجد وصف کیفری در نظر گرفته شد. از این رو، اگر پلیس فتا در طول فرایند دادرسی کیفری مرتکب اقدامی برخلاف حقوق شهروندی مندرج در «قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳» گردد در مواردی که مجازات شدیدتری مقرر نشده باشد، مستحق دریافت مجازات حبس از دو ماه تا سه سال و انفصال از خدمت و محرومیت از یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی خواهد بود.

اما در ارتباط با واکنش کیفری قانون‌گذار نسب به نقض سایر حقوق قضایی شهروندان که تصریحی از آن در «قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳» نگاشته است و همچنین، تعرض به حقوق غیرقضایی شهروندان در فضای سایبر می‌توان به ماده عام ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ تمسک جست؛^۹ ممکن است در رابطه به امکان موضوع جرم واقع شدن حقوق و آزادی‌های شهروندان در فضای سایبر به موجب این ماده قانونی این گونه ایراد شود که در زمان تصویب این مقرر نه تنها حقوق شهروندی به شکل امروزی وارد عرصه قانون‌گذاری نگاشته بود بلکه حقوق شهروندان در فضای سایبر نیز هم مورد شناسایی قرار نگرفته بوده است. لذا، نمی‌توان پلیس فتا را در قبال نقض حقوق و آزادی‌های شهروندی در فضای سایبر به موجب ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ تعقیب و مجازات نمود. بر این نظر بدین سان استدلال می‌شود که حکم ماده ۵۷۰ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی اشاره بر حقوق مقرر در قانون اساسی دارد و در قانون اساسی نیز به‌طور کلی حقوق شهروندی مطمح نظر قرار نگرفته است (مظهری و همکاران، ۱۳۹۵، ۴۴). به این ایراد این چنین پاسخ داده می‌شود که در اصل بیستم قانون اساسی برای اجتناب از رکود و تحجر نسبت به حقوق شهروندان در برهه‌های زمانی مختلف، برخوردار از آن از همه حقوق و آزادی‌های مشروع تصریح گردیده است؛ براساس مفهوم این اصل قانون اساسی حتی حقوقی که بتوان در آینده برای شهروندان در نظر گرفت مورد نظر قانون‌گذار قانون اساسی قرار گرفته است. بنابراین، بی‌تردید حقوق و آزادی‌های شهروندی در فضای سایبر متعلق شهروندان دانسته شده و لو اینکه در زمان تصویب این قانون بحثی از حقوق شهروندی در فضای سایبر در میان نبوده است؛ علاوه بر آن در اصل نهم قانون اساسی، امکان سلب آزادی‌های مشروع به هر نحوی منتفی اعلام شده است. با این توضیح نمی‌توان عبارت «آزادی شخصی افراد ملت» در کنار عبارت «حقوق مقرر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» در ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ حشو دانست (مظهری و همکاران، ۱۳۹۵، ۴۳)؛ بلکه با وجود اصلاحاتی که در سال ۱۳۸۱ بر این ماده قانونی به عمل آمد، هیچ تغییری در خصوص این قسمت ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ اعمال نگردید که این امر مبین تفاوت معنایی این دو عبارت از یکدیگر است. با این توضیح که با وجود

۹- هریک از مقامات و مأمورین وابسته به نهادها و دستگاه‌های حکومتی که برخلاف قانون، آزادی شخصی افراد ملت را سلب کند یا آنان را از حقوق مقرر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران محروم نماید علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی به حبس از دو ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.

رابطه عموم و خصوص مطلق میان آزادی‌ها و حقوق اشخاص با حقوق مقرر در قانون اساسی، عبارت اول ماده مذکور بر کلیه حقوق و آزادی‌های شهروندی اعم از مواردی که در قوانین و مقررات مورد شناسایی واقع شده باشند یا خیر شامل می‌گردد. ولی عبارت دوم آن فقط دلالت بر حقوق و آزادی‌های مقرر در قانون اساسی به جهت تأکید بر اهمّیت آن‌ها دارد. همچنان‌که هیچ خصوصیتی را نمی‌توان برای حقوق برشمرده شده شهروندان در قانون اساسی در نظر گرفت و دیگر حقوق و آزادی‌های فردی و اجتماعی شهروندان در فضای سایر را فاقد جنبه حمایت کیفری دانست. لذا، عبارات «حقوق مقرر در قانون اساسی» و «آزادی‌های شخصی» در ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ مطابق رویکرد موسّع و آزادی‌گرای حقوق عمومی، مفاهیم عامّی پنداشته می‌شود که مصادیق زیادی از جمله حقوق شهروندی در فضای سایر را دربرمی‌گیرد (زراعت، ۱۳۸۱، ۴۱۵).

ایراد دیگری که بر مفاّد ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ وارد می‌گردد وجود قید «شخصی» در عبارت «آزادی شخصی افراد ملت» بوده که تنها دلالت بر آزادی‌های فردی شهروندان دارد و مانع شمول سایر آزادی‌ها مانند آزادی‌های سیاسی و اجتماعی می‌گردد. هرچند بر قانون‌گذار حکیم فرض است که در به‌کاربردن الفاظ همه جوانب را ملحوظ نظر قرار دهد به گونه‌ای که جامع افراد باشد ولی به نظر می‌رسد که قانون‌گذار در این باره دچار سهو گردیده است. اینکه تضمین کیفری فقط متعلّق آزادی‌های شخصی قرار گیرد، ترجیح بلامرّحّح است و هیچ دلیلی بر تقدّم این آزادی‌ها بر دیگر آزادی‌ها نیست (توسلی نائینی و آراین، ۱۳۹۲، ۱۹۱). افزون بر اینکه بنا به اطلاق عبارت بعدی این ماده مبنی بر «حقوق مقرر در قانون اساسی»، قرینه‌ای بر صحّت این برداشت است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲، ۴۹۱). لذا با توجه به تفسیر منطقی که بر تفسیر مضیق و به نفع متّهم رجحان دارد، تمام حقوق و آزادی‌های شهروندان در فضای سایر در فرض نقض مشمول حمایت کیفری مقنّن در ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ قرار می‌گیرد. این درحالی است که بی‌کیفرمانی درخصوص نقض برخی از حقوق و آزادی‌های شهروندی در دکتّین حقوق داخلی و خارجی، مردود اعلام گردیده است.

نتیجه

پلیس فتا با وظیفه برقراری امنیت در حوزه فضای سایبر با ایفای در برابر جرائم علیه حقوق شهروندی در بُعد ایجابی نسبت به حفظ و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر اقدام می‌نماید. به طوری که فعلیت بخشیدن به حقوق و آزادی‌های شهروندی در فضای سایبر منوط به ایمن‌سازی آن در اثر اقدامات و تدابیر پیشگیرانه و تعقیبی پلیس فتا در قبال جرائم سایبری تلقی می‌گردد. بنابراین پلیس فتا در اولین مأموریت خود، پیشگیری از وقوع جرائم در فضای سایبر را برعهده دارد تا از پایمال گشتن حقوق شهروندی در این فضا جلوگیری نماید و محیطی را با کم‌ترین مخاطره علیه حقوق شهروندان سایبری به ارمغان آورد. از طرفی پلیس فتا در حفظ و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر به‌عنوان ابزاری به منظور اعمال سیاست جنایی تقنینی و قضایی در محیط سایبر به حساب می‌آید که از تبدیل شدن فضای سایبر به محیطی برای انجام فعالیت‌های غیرقانونی علیه حقوق شهروندی مبارزه می‌نماید. در بعد سلبی گاه ممکن است تدابیر پیشگیرانه و یا اقدامات تعقیبی پلیس فتا خود عامل نقض حقوق شهروندی در فضای سایبر به حساب آید. قوانین و مقررات جاری کشور، امکان سلب یا محدودسازی حقوق و آزادی‌های شهروندان را در فضای سایبر برای پلیس فتا فراهم می‌آورند و مرز میان تخطی پلیس فتا از رعایت حقوق شهروندی در فضای سایبر را با انجام قانون‌مند مأموریت‌ها مشخص می‌سازد.

هرچند سیاست جنایی تقنینی ایران در زمینه جرم‌انگاری جرائم ناقض حقوق شهروندی در فضای سایبر توسط هریک از فرماندهان، درجه‌داران یا افسران پلیس فتا واجد ایراداتی به نظر می‌رسد لکن با تفسیر منطقی از قوانین و مقررات موجود می‌توان حمایت کیفری قانون‌گذار را بر تمام موارد تعرض به حقوق شهروندی در فضای سایبر را در جهت مبارزه با بی‌کیفرمانی جاری دانست. در ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، تخلف تمام اشخاصی که در فرایند دادرسی مداخله دارند نسبت به رعایت حقوق شهروندی مقرر در «قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳» واجد وصف کیفری در نظر گرفته شد لکن ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم) مصوب ۱۳۷۵، مستندی عام برای مجازات پلیس فتا در فرض نقض حقوق شهروندی محسوب می‌گردد که مبین اهمیت جایگاه این حقوق در تقابل اختیارات دولت با حقوق شهروندان است.

با این وجود، عملیاتی کردن پیشنهادهای ذیل می‌تواند در جهت اهتمام بیشتر به مسئله حفظ و صیانت از

حقوق شهروندی در فضای سایبر و اعتلای احترام به آن در نظام حقوقی کشور مؤثر باشد: تأسیس واحد تخصصی از کارشناسان حوزه فضای سایبر در اداره بازرسی و رسیدگی به شکایات نیروی انتظامی به منظور نظارت بر پلیس فتا. تشکیل کارگروه نظارت بر حفظ و رعایت حقوق شهروندی بر پلیس فتا در دادسراهای عمومی و نظامی هر حوزه قضایی. ملاک قراردادن موضوع احترام و مراعات حقوق شهروندان در فضای سایبر در بازرسی‌های دوره‌ای و موردی از سوی دادستان‌های عمومی و نظامی و دیگر مقامات قضایی. توجه ویژه به مسئله حفظ و صیانت از حقوق شهروندی در فضای سایبر در تدوین سند دوم راهبردی پلیس فتا. گنجاندن جرم‌انگاری خاص نقض حقوق شهروندان در فضای سایبر از ناحیه مأمورین دولتی در لایحه بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی. کاربردی‌تر کردن کلاس‌های آموزشی حقوق شهروندی برای پلیس فتا.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- آخوندی، محمود، ۱۳۸۴، **آیین دادرسی کیفری**، جلد اول، چاپ دوم، تهران، انتشارات مجد.
- آشوری، محمد، ۱۳۹۵، **آیین دادرسی کیفری**، جلد اول، ویراست پنجم، تهران، انتشارات سمت.
- آشوری، محمد؛ یزدی، عبدالمجید؛ بشیریه، حسین؛ هاشمی، سیدمحمد، ۱۳۸۳، **حقوق بشر و مفهوم مساوات، انصاف و عدالت**، چاپ اول، تهران، انتشارات گرایش.
- الهام، غلامحسین و گلدوزیان، حسین، ۱۳۹۳، تحلیل مفهوم و شرایط دام‌گستری با رویکردی تطبیقی در حقوق کیفری امریکا و ایران، **پژوهشنامه حقوق کیفری**، شماره ۴.
- امیریان فارسانی، امین؛ مالیر، محمود؛ اشرفی، محمود؛ حیدری، مسعود، ۱۳۹۶، کارکردهای نظری و عملی پلیس فتا در پیشگیری از جرائم سایبری و موانع حاکم بر آن، **مجله تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل**، شماره ۳۵.

- بیات، بهرام؛ شرافتی پور؛ جعفر؛ عبدی، نرگس، ۱۳۸۹، **پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور**، تهران، انتشارات معاونت اجتماعی نیروی انتظامی.
- توسلی نائینی، منوچهر و قاسمی، آریز، ۱۳۹۲، ضمانت اجرای کیفی نقض حقوق و آزادی‌ها در ج.ا.ا.: بررسی و نقد ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، **مجله حقوق اساسی**، شماره ۲۰.
- تدین، عباس، ۱۳۸۸، **تحصیل در آیین دادرسی کیفری**، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.
- حسینی، عباس و مؤذن‌زادگان، حسنعلی، ۱۳۹۳، دفاع دادگستری، از مفهوم‌شناسی تا آثار، **مجله حقوقی دادگستری**، شماره ۸۵.
- خالقی، علی، ۱۳۹۶، **آیین دادرسی کیفری**، جلد اول، چاپ سی و چهارم، تهران، انتشارات شهر دانش.
- خسروی، حسن، ۱۳۹۸، **حقوق شهروندی**، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- درویشی، عباس، ۱۳۹۷، **جایگاه پلیس و نیروی انتظامی در حفظ حقوق شهروندی**، تهران، انتشارات قانون‌یار.
- رضوی، محمد، ۱۳۹۳، **پلیس و استانداردهای حقوق شهروندی**، تهران، انتشارات دانشگاه علوم انتظامی امین.
- زراعت، عباس، ۱۳۸۱، **قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی**، چاپ سوم، تهران، انتشارات قنوس.
- صادق‌منش، جعفر، ۱۳۸۷، سیاست جنایی قانون‌گذار ایران در قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، **مجله حقوقی دادگستری**، شماره ۶۲ و ۶۳.
- طهماسبی، جواد، ۱۳۹۶، **آیین دادرسی کیفری**، چاپ سوم، تهران، انتشارات میزان.
- علیدوستی، ناصر، ۱۳۸۸، پلیس و آموزش حقوق شهروندی، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، شماره ۲.
- مسعودی، علی، ۱۳۸۱، پدیده اینترنت، **ماهنامه دیدار آشنا**، شماره ۲۷.
- مظهری، محمد؛ جنگجوی (خراطا)، فرزاد؛ ناصری، علی‌رضا، ۱۳۹۵، تحلیلی بر تعدیات مأمورین از حدود اعمال قدرت رسمی موضوع ماده ۵۷۰ قانون مجازات اسلامی، **فصلنامه حقوق اداری**، شماره ۷.
- میرمحمدصادقی، حسین، ۱۳۹۲، **جرائم علیه اشخاص**، چاپ ششم، تهران، انتشارات میزان.
- مرقمی، مهدی و بهدین، کبریا، ۱۳۹۵، **پلیس و حقوق شهروندی**، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه علوم انتظامی امین.
- نجفی‌ابرنادآبادی، علی حسین و رجیبی، ابراهیم، ۱۳۸۹، **پلیس و حقوق شهروندی**، چاپ اول، تهران، انتشارات منتهی.

- وایت، راب و هینز، فیونا، ۱۳۹۵، **جرم و جرم‌شناسی؛ متن درسی نظریه‌های جرم و کجروی**، ترجمه علی سلیمی، چاپ هشتم، تهران، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- وطنی، امیر و اسدی، حمید، ۱۳۹۵، **سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در جرائم سایبری با تأکید بر ویژگی‌های خاص این جرائم، پژوهشنامه حقوق اسلامی**، شماره ۴۳.
- ویسبرت، دیوید، ۱۳۸۶، **دادرسی منصفانه**، ترجمه فریده طه و لیلا اشرفی، تهران، انتشارات میزان.
- هاشمی، سیدمحمد، ۱۳۸۸، **حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران**، چاپ نهم، تهران، انتشارات میزان.

لاتین

- Cobby, Sgt Phil, 2019, *Modern Policing & the Fight against Cyber Crime*, America, ERSOU.
- Palloff, Rena & Pratt, Koud, 2002, *Lessons from the Cyberspace Classroom: The Realities of Online Teaching*, London.
- Tropina, Tatiana, 2009, *Cyber-policing: the role of the police in fighting cybercrime*, conference in bad hoevedorp.

Legal Civilization

No.14- Spring 2023

ISSN : 2873-1841
ISSN : 2873-1922

The Actions of International Organizations and Protection of Children's Rights in the Conditions Caused by the Epidemic of Covid-19

Mostafa Fazaeli, Sakineh Rezaie

Factors of Violence in the Family from the Perspective of the Qur'an

Ali Mohammadi Jorkoyeh

Third-Party Funding in International Arbitration (TPF)

Mohammad Mahdi Asadi

A Comparative Study of the Approach of Islamic Jurisprudence and Humanitarian Law in Supporting the Rights of Children in War

Meisam Norouzi, Mehdi Eskandari Khoshguo, Sanaz Abolghasemi

Alternative Challenges of Criminal Prosecution in Iran and United States of America

Amin Amirian Farsani

Principles and Rules Governing Stock Exchange Transactions

Sayyed Ali Ghaemmanesh

Examining the Difference between Muslim and Infidel Rights with the Issue of Human Dignity

Shaghayegh Amerian, Mohammadreza Keikha

A Deliberation in Iran's Criminal and Legislative Policy towards the Disgrace of the Defendants; with a Look at Jurisprudence and International Documents

Ali Paidarfard, Javad Naderi ooj Boghzi, Ahmadreza Emtehani

A look at the Ownership of Immaterial and Non-Intellectual Property in Iranian Law

Maryam Taheri Sarteshnizi

Re-exploring the Jurisprudential Foundations of Unilateral Contract and the Contract for Abra' in Jurisprudence of Islamic Religions

Morteza Rahimi, Ali Mahmoodi Kakooni

Iran's Legislative Criminal Policy Regarding the Violation of Citizen's Rights by the Cyber Police

Mohammad Khorshidi Athar

Criticism and Evaluation of Criminal Policy (Preventive) against Administrative Corruption in Iran's Criminal System

Rostam Ali Akbari, Saeid Ahmadi, Eraj Morvati, Behnam Karimi

Differential Criminal Policy of the Armed Forces of the Islamic Republic of Iran and the United States of America in Crimes Against Public Security and Peace

Yasser Shakeri